

Asta Vaškeliėnė

XVIII A. LIETUVOS
DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS
LOTYNIŠKOJI PROGİNĖ LITERATŪRA:
SVEIKINAMŪJŲ LEIDINIŲ YPATUMAI

Anotacija. Straipsnio objektas – XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sveikinamųjų leidinių, kaip proginės panegirinės lotyniškosios literatūros sudėtinės dalies, specifika: antraščių ypatumai, leidinių struktūra, literatūrinė raiška. Tyrimų akiratis aprėpia įvairių vienuolių autorių – jėzuitų, pijorų, bazilijonų, dominikonų – sveikinamuosius leidinius, išėjusius Vilniaus akademijos spaustuveje. Aptariant juos stengtasi atskleisti formų ir tipų įvairovę, todėl dėmesys telktas į artificiozinės literatūros formas (akrostichas, kubas (kvadratas), kabalistikas), deklamacinio tipo sveikinimus, bandymą imituoti epinės poezijos stilistiką.

Raktažodžiai: lietuvių literatūra (lotynų); proginė literatūra; artificiozinė literatūra; Barokas; Apšvieta.

XVIII a. proginę literatūrą aptariant žanriniu aspektu, lieka nemažas pluoštas leidinių, tiek eiliuotų, tiek ir prozinių, kurių antraštėse nėra jokių formalios žanrinės priklausomybės nuorodų. Žanrinės prieskyros nebuvimas leidžia juos išskirti į atskirą tarpžanrinę proginų leidinių grupę, vienijamą sveikinimo temas. Remiantis temine žyma, tokius leidinius galima vadinti literatūriniais sveikinimais (*gratulationes, salutationes*).

Jau XVI–XVII a. sveikinimai buvo reikšminga LDK proginės literatūros dalis, užėmusi svarbią vietą kultūriniame visuomeniniame

gyvenime. Tokio pobūdžio kūrinių tradicija sėkmingai gyvavo ir XVIII a. Jų, palyginti su kitomis proginės literatūros kūrinių žanrinėmis grupėmis, pavyzdžiui, odėmis, epigramomis, epitalamijais, laidotuviniais kūrinių, yra gana gausus pluoštas: iš maždaug 160 leidinių sveikinimais laikytini 29.

Sveikinamųjų, kaip ir kitų proginių leidinių, antraštės yra aprašomojo pobūdžio, vienos iš jų lakoniškesnės, kitos – labiau išplėtotos, pasižyminčios ryškia panegirine stilistika. Visų tipų antraštėms „privalomi“ keli svarbūs dėmenys – nurodomas dedikatas, jo titulas ir pareigybė, siauriau ar plačiau nušviečiama kūrinių inspiravusi proga. Progos galėjo būti įvairios, tačiau dažniau šie kūriniai atspindėjo su viešuoju dedikato gyvenimu susijusius įvykius: sveikinta elekcijos, konsekracijos, ingreso proga, užėmus aukštas valstybines ar bažnytines pareigas, aukštam asmeniui pirmą kartą atvykus į Vilnių, apsilankius universitete, bibliotekoje, naujai paskirtam vaivadai atvykus į savo vaivadiją ir pan. Rašyta sveikinimų ir asmeninių švenčių, pavyzdžiui, vardinių, progomis, tačiau tokiu atveju dedikatas paprastai būdavo didikas, garsios giminės atstovas, reikšmingą visuomeninę padėtį užimantis žmogus, taigi ir jo privati šventė tapdavo viešosios sferos dalimi.

Sveikinamųjų leidinių antraščių prasminę konotaciją neretai formuoja būdingi leksiniai raktai, savotiški šių antraščių *loci communes*, – tai „plojimai, katutės“ (*applausus, plausus*), „sveikinimo plojimai“ (*gratulatorius applausus*), „enkominiai plojimai“ (*encomiastici applausus*), „triumfo arka“ (*arcus triumphalis*), „sveikinimas“ (*salutatio*), „pasveikinimas, džiūgavimas, padėka“ (*gratulatio*).

Štai kelios amžiaus viduryje, 1744–1760 m., išleistų sveikinamųjų leidinių antraštės. Lakoniška stilistika pasižymi leidinio, skirto Kijevo katalikų vyskupui Juozapui Andriui Zaluskiui (Józef Andrzej Załuski, *1702–†1774), antraštė – *Juozapui [...] Zaluskiui, Kijevo ir Černigovo vyskupui, kai jis kaip svečias aplankė Vilniaus Akademiją ir biblioteką [...]*¹.

¹ *Ad [...] Josephum [...] Zaluski, episcopum Kijoviensem et Czernichoviensem, cum hospes Academiam et bibliothecam Vlnensem S.I. inviseret, anno 1760 13 Kalendas*

Pažymėtina, kad Zaluskis buvo ne tik aukšto rango Bažnyčios hierarchas, bet ir svarbi to meto kultūrinio gyvenimo figūra, mokslo ir kultūros mecenatas, bibliofilas. Apie tai iškalbingai liudija faktas, kad Zaluskis „kartu su Konarskiu praleidęs dalį tremties Lunéville’yje, surinko knygų ir 1748 m. Varšuvoje atidarė pirmąją viešąją biblioteką Europoje“². Taigi Zaluskio apsilankymas vienoje iš svarbiausių to meto Lietuvos bibliotekų buvo neabejotinai reikšmingas įvykis. Garbingą Zaluskio priėmimą ir šia proga išleistą minimąjį leidinį po daugiau nei pusantro šimto metų, rašydamas apie Vilniaus universiteto biblioteką, kaip svarbų faktą paminėjo Mykolas Brenšteinas (Michał Brensztejn): „1760 m. spalio 13 d. Akademija ir jos biblioteka garbingai priėmė svečią Juozapą Andrių Zaluskį, Kijevo vyskupą, šlovingosios pirmosios lenkų nacionalinės Zaluskių vardo bibliotekos įkūrėją. Jį lotyniška ode sveikino kunigas Kazimieras Naruševičius, tuometinis Akademijos spaustuvės vadovas, lenkišku ditirambu – Martynas Počobutas, prozinę kalbą pasakė Dovydas Pilchovskis“³.

Kiek labiau išplėtotą vartojant vadinamuosius leksinius raktus (plojimai, katutės), tačiau lakoniško stiliaus sampratos nepažeidžianti yra leidinio, dedikuoto Juozapui Antanui Sologubui (Josephus Ursinus Dowoyna Sołohub, *1709–†1781), antraštė: *Juozapui Ursinui Davainai Sologubui, Vitebsko vaivada, [...] priimančiam tos pačios vaivadijos aukščiausius įgaliojimus, [...] skirtos katutės, plotos Vitebsko jėzuitų kolegijos [...]*⁴. Sveikinimas pasirodė praėjus metams po Sologubo paskyrimo Vitebsko vaivada (paskirtas 1752). Tai mišraus

Octobr., [Vilnae, 1760]. – Naudotasi egzemplioriumi, saugomu Vilniaus universiteto bibliotekoje: VUB – IV 22091.

² Norman Davies, *Dievo žaizdas: Lenkijos istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1795 metų*, vertė Inga Mataitytė, Linutė Miknevičiūtė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998, p. 543.

³ Michał Brensztejn, *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832*, wydanie 2, uzupełnione z przedmową Dyr. Stefana Rygla, Wilno: Wydawnictwa Biblioteki Publicznej i Uniwersyteckiej w Wilnie, 1925, p. 13.

⁴ *Applausus [...] Josepho Ursino Dowoyna Sołohub, palatino Vitebscensi, [...] supremos eiusdem palatinatus fasces ritu solemniter capessenti datus a collegio Vitebscensi S.I.*, Vilnae: Typ. S.R.M. Acad. S.I., 1753. – Egz.: VUB – IV 30723.

tipo leidinys, kurį, be tradiciškai spausdinamo giminės herbo (jo centre Liūtas) ir dviejų herbinių dveilių, eiliuotų eleginiu distichu (pirmasis dveilis skirtas „Žiedui, kurį laiko Liūtas“⁵, antrasis – „Tam pačiam Žiedui ir Liūtui“⁶), sudaro kaip dedikacija publikuojama 30 eil. lotyniška odė ir didelė prozinė kalba. Estreicherio bibliografijoje nurodyta, kad šio leidinio autorius – Pranciškus Bohomolecas (Franciszek Bohomolec, *1720–†1784).

Leidinio, turinčio išplėtotą panegirinę antraštę pavyzdys, – tai hegzametru eiliuotas sveikinimas, skirtas Antanui Juozapui Zolkovskiui (Antonius Josephus Zołkowski) vardo dienos proga: *Iskilmingesniu ritmu žaibuojančio Periklio arba galingai griaudinčio Antano aidas, nuskardėjęs po to, kai buvo užauginti perlai, skirti žmonių pasididžiavimui ir aukštybių vainikui, Dangums apskatinėjant (a) atkartojantis jo kasmetinę šlovę ir pranešantis apie švenčiantį savojo globėjo dieną [...] Antaną Juozapą Zolkovskį, šventosios teologijos ir abiejų teisių daktarą, kustodą, prelatą, Vilniaus generalinį ofcijolą, žemiau pasirašiusio valdinio, ne tiek panegiriniu stiliumi, kiek sveikinimo plojimais eilėmis susaistyta kalba pasauliui paskelbiantis*⁷.

⁵ „In annulum, quem Leo praefert“, in: *ibid.*, sine pag. (paginacijos nurodyti kol kas negalime, nes šiuo metu leidinys neprieinamas). Visas šio dveilio tekstas: „Si vatis Lechici verbis est annulus orbis, || Orbis Sarmatici gemma Josephus erit“ („Jei lenkų dainiaus žodžiais tariant, žiedas yra pasaulis, || Juozapas bus sarmatų pasaulio brangakmenis“). Įdomu pažymėti, kad prie žodžio *orbis* pateikta nuoroda į Sarbievijų ir jo poezijos eilutę: „Annulus est orbis, pulcherimus annulus orbis“. Tai 50-tos Sarbievijaus epigramos „De capto Oromusio“ pirmoji eilutė.

⁶ „In eundem annulum ac Leonem“, in: *ibid.*, sine pag. Visas šio dveilio tekstas: „Hic Leo, quem spectas, Atlantem robore vincit: || Orbem Atlas humeris gestat, at ille pede“ („Šitas Liūtas, kurį matai, Atlantą stiprybe įveikia: || pasaulį Atlasas nešioja ant pečių, o tas [laiko] koją“).

⁷ Józef Augustyn Pawłowski, *Echo sanctiore modo fulminantis Periclis seu vi tonantis Antonii, post progenitas ad decore[m] populi, ad coronam superum gemmas, coelis enarrantibus (a) gloriam ejus resonans annuam quoq. sui tutelaris celebrantem diem [...] Antonium Josephum Zołkowski, sacrae theol. et juris utriusq. doctorem, custodem praelatum officialem generalem Vilnensem etc. declarans, ab inferius subscripto cliente, non tam panegyrico stylo, quam gratulatorio applausu in vinculis ligatae eloquentiae orbi vulgata*, [Vilnae], 1744. – Egz.: VUB – IV 30674.

„Žemiau pasirašęs valdinys“ (pasirašyta po prozine dedikacija⁸) – tai Augustinas Juozapas Pavlovskis (Augustyn Józef Pawłowski), Vilniaus jėzuitų akademijos filosofijos kurso klausytojas. Antraštėje šis autorius perfrazavo kelias Psalmyno eilutes (*Ps* 18 (19), 2), todėl čia prireikė išnašos (a), aiškinančios parafrazės – „Dangums apsakinėjant kasmetinę šlovę“⁹ – šaltinį.

Sveikinamųjų leidinių specifikai aptarti pasirinkti įdomesni, turinio ar raiškos požiūriu išsiskiriantys leidiniai. Vienas iš jų ir yra minėtoji Antanui Juozapui Zolkovskiui¹⁰ dedikuota knyga, Vilniaus akademijos spaustuviėje išleista 1744 m. Dėmesys atkreiptinas į antraštės detalę, nurodančią, kad dedikatas sveikinamas „ne tiek panegiriniu stiliumi, kiek sveikinimo plojimais“. Ši pastaba rodo kūrėjo sumanymą parašyti ne panegiriką, o kitokio pobūdžio kūrinį. Sumanymas atskleidžiamas paantraštėje patikslinant, kad tai „Sveikinimas, kurio [eilučių] pirmosios raidės parodo vardą, pareigas ir titulą“¹¹. Taigi susiduriame su didelės apimties akrostichu – hegzametru eiliuotame 192 eilučių kūrinyje užšifruota sveikinimo frazė: „Šviesiausias, garbingiausias ponas Antanas Juozapas Zolkovskis, šventosios teologijos ir abiejų teisių daktaras, sargas, prelatas, Vilniaus katedros generalinis oficijolas, tegyvuoja per amžius, – plodama [mano] troškimams, taip linki manoji Mūza!“¹² Pažymėtina, kad tai vienas iš nedaugelio XVIII a. akrostichų: jų to laikotarpio Vilniaus akademijos spaustuovės

⁸ „Proloquium ad perillustrem mecaenatem“, in: *ibid.*, lap. A₂ recto–B verso. („Kreipimasis į didžiai gerbiamą Mecenatą“).

⁹ Psalmyno tekste ši vieta skamba taip: „Dangūs apsakinėja Dievo garbę“ (kalbamajame leidinyje: „Coeli enarrant gloriam Dei, *Psalmos* 18“, in: *ibid.*, lap. A recto); liet. vertimas cituojamas pagal: *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*, antrasis papildytas leidimas, vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999, p. 846.

¹⁰ Józef Augustyn Pawłowski, *op. cit.*

¹¹ „Applausus. In initialibus literis nomen, officium, dignitatemque exhibens“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto.

¹² „Perillustis reverendissimus dominus Antonius Josephus Zolkowski sacrae theologiae et iuris utriusque doctor custos praelatus cathedralis officialis generalis Vilmensis vivat in aeternum applaudens votis sic mea musa vovet!“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto–C₂ verso.

lotyniškuose leidiniuose jau gana reta. Šis kūrinys įdomus ne tik kaip akrosticho pavyzdys, čia panaudota ir dar viena įmantriosios kūrybos forma: autorius, aiškindamas dedikato vardo prasmę, pasitelkia anagramos principus, aiškinimą gražiai susiedamas su Šventojo Rašto pasakojimu apie šv. Antaną:

Aukštybių gyventojai duoda ženklą, nes taip [garsiai] skamba Antano, jėga arba balsu griaudinčio (a), vardas, tokia skambi yra šlovė.

Ir Ponto krantai atsiliepia: tikrai, taip yra.

Žuvys, gyvūnai visi su malonumu

klausėsi į aukštybes šaukiančios jo kalbės ir [godžiai] gėrė žodžius. (b)

Gyvenimas tęsdamasis patvirtina, ir dalykai vėl parodo,

išskyrus tai, ką rašo netikri pranašai, [tai] yra Poezijos kūrinys.¹³

Šioje citatoje yra dvi nuorodos. Pirmąją (a) autorius nukreipia į anagraminį Antano vardo prasmės aiškinimą: nurodoma, kad, sukeičiant vietomis lotyniškos vardo formos *Antonius* raides, gaunama frazė „jėga griaudintis“ („vi tonans“¹⁴). Antroji nuoroda (b) žymi aliuziją į šv. Antano, dedikatą globojančio dangiškojo patrono, pamokslą žuvims: „Gyvenimas liudija, kad žuvys ir visa gyvūnija klausėsi pamokslaujančio šv. Antano“¹⁵.

Pažymėtina, kad akrosticho techninės konvencijos sklandžiai dera su panegirinės poezijos menine stilistika. Pabrėžti dedikato darbų svarbą padeda leksinė ornamentika, sukurianti amplifikuotą vaizdą: ne kartą sakoma, kad garsas apie prelado darbus galėjo pasiekti net Olimpo aukštybes („Apie tavo darbus galėjo girdėti Olimpas“¹⁶, „Tavo

¹³ „Significant Superi; quia vi seu voce tonantis (a)

Tam sonat ANTONII Nomen, tam fama sonora.

Respondent verum; sic est, et littora Ponti.

Illius astrivocos pisces, animalia cuncta

Svaviter audivisse sonos; et verba bibisse. (b)

Res ita confirmat, durans et vita remonstrant,

Extra est hoc vates fictos, figmenta Poesis“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto.

¹⁴ „(a) Antonius ex anagramate vi tonans“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto.

¹⁵ „(b) S. ANTONIUM concionantem pisces et animalia cuncta audivisse, vita testatur“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto.

¹⁶ „Tuos gestus audiret Olympus“, in: *ibid.*, lap. B₂ recto.

žingsniais žavisi Olimpą¹⁷). Dėdikato oratorystės meistriškumas išryškintas pasitelkiant Antikos literatūros ir istorijos realijas: lyginant su mitinio Nestoro iškalba, graikų filosofu Platonu, šlovingu romėnų oratoriumi Ciceronu:

Ir Graikija kadaise klydo, džiaugdamasi Nestoro
kalbomis, išdidi Roma buvo be Markų,
dieviškųjų Platonų, ir pasipūtusi Afrika nesigyrė
garsiais vyrais, apie kuriuos pasakoja kalbos [bei] raštai.
Būtų gana tikrų trikojų, [jiems] pristigtų Delfų balso,
jei tavo žodžiai, šventai kalbantis Globėjau, ten skambėtų.
Į nebylias statulas pavirstų šventi žodžiai,
tūkstantis maloniai kalbančių oratorių tylėtų,
tik vienas garsėtų, tik vienas atstotum tūkstančius.
Iš tiesų ir pats galingo balso Tulijus tylėtų
(kadaise seni Romos laikai pripažino, kad jis vertas laurų),
[o] dabar [jis tau] perleidžia palmių šakeles,
[tau] atiduoda vainikus [ir] triumfus.¹⁸

Kūrinyje matyti Tridento Katalikų Bažnyčios susirinkimo (1545–1563), sušaukto Reformacijos padariniams įveikti, atgarsių: pabrėžiamos prelado Zolkovskio pastangos, nukreiptos prieš Lutherio mokymą:

¹⁷ „Tuos gressus miratur Olympus“, in: *ibid.*, lap. B₂ verso.

¹⁸ „Erraret gaudens lingvis et Graecia quondam
Nestoreis: Marcos cessaret Roma superba,
Divos Platones, nec turgens Africa claros
Iactaret[ue] viros; lingvae quos scripta loquuntur.
Sat veri tripodes, Delphorum voce carerent,
Si Tua sacri loquens Custos ibi verba sonarent.
In statuas mutas irent oracula Sacra,
Mille Oratores svaves sermone tacerent,
Unus clareres, esses pro millibus unus.
Sane grandisonans et Tullius ipse sileret,
Dignum quem Lauris novit Romana vetustas
Olim; nunc palmas cedit, nunc sarta triumphos“,
in: *ibid.*, lap. B₂ recto–B₂ verso.

Tu, užsidegęs išganyti sielas, išvarai
klaidingo tikėjimo baidykles, kurias pasėjo nuodėmingos
Lutherio kalbos; tirdėdama Tavęs bijo blogųjų sekta.¹⁹

Palankumą ir susižavėjimą prelatu rodo Vilniaus Katedra: „[Tavimi] žavisi Vilniaus Katedros sienos ir altoriai“²⁰. Akrostiche gausu antikinių realijų ir mitologinių personažų. Pavyzdžiui, čia minimi karingasis Herkulis (*bellicosus Hercules*), „Febo kvadrigos, skubančios per aukštus kalnus“²¹, šviesioji Minerva (*clara Minerva*), „patekėjusi purpurinė Aušros žvaigždė“²², „tarsi žmogus ragą pučiantis Austras [Pietys]“²³, teisingumo deivė Astrėja („pastovioji Astrėja atnaujina Tavo [prelato] teisėtą tvirtumą“²⁴). Kaip įprasta panegiriniuose kūrinuose, dedikatu išsakomas palinkėjimas:

Tegu [ji] šlovina aukštybių gyventojai, tegu kelia aukštyn spindintys žvaigždynai;
tegu žaliuoja našlaitės, tegu klesti vaisingas amžius,
tegu niekuomet neabejoja Fortūna, tvirtai pritardama [prelato darbams],
tegu globoja Merkurijus, Marsas ir Saulė, aukštasis Jupiteris.²⁵

Čia poetas lygiagrečiai vartoja populiarius antikinės mitologijos įvaizdžius ir barokinę topiką. Kuriant prieštarą našlaitės topo konotacijai (barokinėje poezijoje našlaitė dažnai siejama su pačioje jaunystėje mirusia mergaite), prelatui linkima ilgo gyvenimo. Šis linkėjimas sustiprinamas deivei Fortūnai, simbolizuojančiai nepastovumą, laikinumą, „paliepiant“ neabejoti (helénizmo epochoje išpopuliarėjusi deivė Tichė (romėnų Fortūna) buvo mėgstamas Viduramžių

¹⁹ „Zelo Tu flagrans animarum, monstra repellis

Obscurae fidei; quae sevit pompa profana

Lutheri; fervens horret Te secta malorum“, in: *ibid.*, lap. B₂ verso.

²⁰ „Wilnenses Cathedrae muri, mirantur et arae“, in: *ibid.*, lap. B₂ verso.

²¹ „Quadrigae Phaebi currentes montibus altis“, in: *ibid.*, lap. C recto.

²² „Ortus purpureus [...] Eous“, in: *ibid.*, lap. C verso.

²³ „Humano gestu perflando buccinat Auster“, in: *ibid.*, lap. C verso.

²⁴ „Restaurat constans justum in Te Astraea rigorem“, in: *ibid.*, lap. C₂ recto.

²⁵ „Magnificent Superi, fulgentia sidera tollant;

Et vireant violae, faecundaq; floreat aetas,

Alternet stabilem nunquam Fortuna favorem,

Mercurius faveat, Mars, et Sol, Juppiter altus“, in: *ibid.*, lap. C₂ verso.

literatūros simbolis, gyvavęs poezijoje ir XVIII a.). Dedikatui linkima antikinių dievų – Merkurijaus, Marso, Jupiterio, sinonimiškai vadinamo Saule, globos.

Kitas XVIII a. Lietuvos proginiuose leidiniuose palyginti retai pasitaikantis artificiozinės literatūros pavyzdys – tai kubas (kvadratas), išspausdintas Heraklio Lisanskio (Herakliusz Lisański) leidinyje *Didingas ženklas*²⁶, išleistame 1730 m. Leidimo data užšifruota chronogramoje, išspausdintoje antraštinio lapo apačioje, kur įprastai būna data: „Vera DeIMater Virgo CoronatVir žyroVVICIIS“ („Tikroji Dievo Motina Mergelė Karūnuojama Žirovicuose“). Aritmetiškai sudėjus romėniškus skaitmenis atitinkančias raides, gaunama leidimo data²⁷. Ši chronograma yra visą antraštinę informaciją akumuluojanti ašis, aiškiai nurodanti leidinį inspiravusią progą: tais metais Žirovicuose, viename iš svarbiausių unitų dvasinių centrų, buvo karūnuotas Švč. Mergelės Marijos paveikslas. Paveikslą, garsėjusį stebuklais, karūnavo tuometinis Galičo metropolitas Atanasas Šeptickis (Athanasius Czeptycki, Szeptycki; Kijevo-Galičo arkivyskupu paskirtas 1715, mirė 1746 XII 12). Karūna buvo pagaminta Romoje ir pašventinta popiežiaus Benedikto XII, o ją atgabeno Jeronimas Radvila.

Leidinyje po prozinės dedikacijos Atanazui Šeptickiui atskirai įsiūtame lape išspausdintas minėtasis kubas (kvadratas). Tai viena iš artificiozinės literatūros formų, kurios sudėtingesnis variantas yra „poetinis ratas“ (*circulus poeticus*), kitaip dar vadinamas tobulu akrostichu arba tobulu palindromu. Palindromas skaitomas iš kairės į dešinę ir iš dešinės į kairę. Šiuo atveju susiduriame su, pasak Eglės Patiejūnienės, Lietuvoje XVII–XVIII a. paplitusiu paprastesniu

²⁶ Herakliusz Lisański, *Signum magnum in parvo licet fortunatissimo tamen, quia in tertium jam saeculum maximas universo influente gratias Zyroviciano Mariae iconis phaenomeno exortum, inauguratrice dextera [...] Athanasii [...] Szeptycki, [...] archiepiscopi metropolitani Kijoviensis et totius Russiae, [...] coronatoris Marianii ad publicam felicitatem demonstratum atque in magno primorum Polono-Palaemonii poli siderum lumine humili svada adoratum die solennissimae inaugurationis 19. Septembris a. 1730, Vilnae: Typ. Universitatis S.L., 1730. – Egz.: VUB – IV 31182.*

²⁷ 5 + 500 + 1 + 1000 + 5 + 1 + 100 + 5 + 5 + 5 + 1 + 100 + 1 + 1 = 1730.

„poetiniu ratu“. Jį sudaro žodžių junginys, kartojamas tiek kartų, kiek jame yra raidžių, kol tekstas vizualiai išdėstomas kaip kvadratas. Kiekvienoje eilutėje tekstas yra tarsi paslenkamas per vieną raidę, netilpusią pabaigą keliant į eilutės pradžią. Taip pradėjus skaityti nuo bet kurios raidės (iš kairės į dešinę arba iš viršaus į apačią) atrodo, tarsi tekstas eina ratu²⁸. Aptariamo kubo (kvadrato) tekstą sudaro frazė: „Tegyvuoja naujai gimusi skaisti ir šventa Mergelė Marija, Atanazo, vyskupų vyskupo ir maloningiausiojo karūnuotojo, karūnuota“²⁹. Likusią leidinio dalį užima panegirinė kalba, kurią vainikuoja pabaigoje vėl kartojama kubą sudaranti frazė. Pačioje panegirinėje kalboje ne kartą cituojamas Šventasis Raštas. Autoriui ypač svarbi Apreiškimo Jonui knyga, nulėmusi sveikinimo antraštės pamatinius žodžius („Didingas ženklas“): „Įdėmiai žiūrėjome į didingą ženklą, kuris pasirodė danguje“³⁰. Be citatų iš Šventojo Rašto, panegirinė kalba keliose vietose pertraukiama nedidukais, matyt, paties Lisanskio eleginiu distichu eiliuotais intarpais, taip pat cituojama strofa iš Senekos tragedijos „Etos Herkulis“ ir kt.

Bendrame šios sveikinamųjų leidinių apžvalgos kontekste paminėtinas kabalistinis herbynas *Aukštoji Lenkijos karaliaus Augusto III didybė*³¹, Vilniaus akademijos spaustuvėje išėjęs 1750 m. Kabalistinė poezija visoje civilizuotoje Europoje ypač paplito XVII–XVIII a.³², o LDK spaudiniuose, kaip patikslina Eglė Patiejūnienė, – įsitvirtino

²⁸ Eglė Patiejūnienė, „Kubas (kvadratas)“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, redaktoriai Vytautas Kubilius, Vytautas Rakauskas, Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 252–253.

²⁹ „Maria neo-nata Virgo casta Beata, ab Athanasio Praesule Praesulum, et Coronatore Faustissimo Coronata Vivat“.

³⁰ „Signum Magnum apparuisse in Caelo intuemur“, in: Herakliusz Lisański, *op. cit.*, lap. A₂ verso. Šventajame Rašte: „Ir pasirodė danguje didingas ženklas“ (Apr 12, 1), cituojama pagal *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*, p. 1938.

³¹ *Majestas Augusta serenissimi Poloniarum Regis Augusti III vicaria in [...] supremo M.D.L. Tribunali scilicet in [...] Albrichto Radziwiłł, [...] mareschalco integro[ue] [...] e toto Palaemoniae orbe ad seren. Tribunal judicium deputatorum collegio observata atque [...] adorata*, Vilnae: Typ. Acad. S.R.M. S.I., 1750. – Egz.: VUB – IV 30732.

³² Andrzej Vincenz, „Wstęp“, in: *Helicon sarmacki: Wątki i tematy polskiej poezji barokowej*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989, p. 28.

XVIII amžiuje³³. Tai artificiozinės literatūros forma, kur „kiekviena lotynų abėcėlės raidė reiškia tam tikrą konkretų skaičių, todėl bet kuris žodis ar žodžių junginys turi skaitinę išraišką (gaunamą aritmetinės sudėties būdu)“³⁴. Minimasis herbynas³⁵, ko gero, vienintelis tokios didelės apimties kabalistinis leidinys, jį sudaro trisdešimt penki „Lietuvos bajorų ir didikų herbai“³⁶: kiekvienos eilutės raidžių skaitinių reikšmių suma lygi 1750³⁷, taigi ši suma sutampa su kabalistiko išleidimo data. Kabalistiku parašyta ir kūrinio dedikacija, ir knygos pabaigoje esantis eilėraštis „Zoilui“, t.y. priekabiam kritikui. Kabalistikai visame leidinyje komponuojami derinant juos su eleginiu distichu. Šio leidinio autoriumi laikytinas po dedikacija pasirašęs Hilarijus Pomianas, Lietuvos provincijos Dominikonų ordino vienuolis, šventosios teologijos profesorius.

Be sveikinimų, sukurtų pagal artificiozinės literatūros konvencijas, be abejo, esti ir daugmaž tradicinės stilistikos leidinių. XVIII a. buvo populiarūs nedidelės apimties, kelių ar keliolikos puslapių, leidiniai. Jie nedideli ne tik apimtimi, bet ir formatu: vyraujantis XVIII a. proginų leidinių formatas yra *in folio* (2°), o „mažieji“ leidiniai dažniau spausdinti *in quarto* (4°). Būdingas jų sandaros ypatumas tas, kad čia ne visada spausdinamas herbas ir herbinis eilėraštis; kartais dedamas tik herbas, dedikaciją dažnai atstoja kreipimasis, pratarmė (*allocutio, prooemium*). Vienas iš šio tipo leidinių – tai Jono Skorulskio *Malorum ir dorybės balsas jaunystę, stovinčių kryžkelėje, savo pažadais*

³³ Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: Māžosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 307.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Šį leidinį, kalbėdama apie kabalistiką, savo monografijoje trumpai aptarė Patiejūnienė, žr.: Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*, p. 307–309.

³⁶ Leidinyje šlovinami Mikalojaus Tado Lopacinskio, Pranciškaus Antano Rokickio, Jono Jablonskio, Andriaus Abramavičiaus, Stanislovo Narbuto, Stanislovo Pozniako, Dominyko Aleksandravičiaus, Samuelio Kostrovickio, Juozapato Kopeco, Ignaco Romerio, Radvilų, Antano Dominyko Zavišos, Aleksandro Puzinos, Tado Bilevičiaus ir kt. herbai.

³⁷ Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*, p. 309.

*traukiantis*³⁸, Vilniaus Akademijos spaustuvėje išleistas 1764 m. Sveikinimas skirtas Elzbietos Važinskytės-Valavičienės ir Jurgio Valavičiaus, Purvėnų seniūno, sūnams – Vincentui, Antanui, Stanislovui ir Benediktui. Leidinį inspiravusi proga antraštėje nėra įvardyta, todėl galima tik daryti prielaidą, kad galbūt tai buvo literatūrinis linkėjimas studijas pradėsiantiems jaunuoliams. Visi leidinio tekstai eiliuoti eleginiu distichu. Leidinyje nėra nei herbo, nei herbinio eilėraščio, vietoje dedikacijos spausdinama 44 eilučių pratarė (*prooemium*³⁹). Tai deklamacinio pobūdžio sveikinimas, susidedantis iš atskirų monologų, sakomų Jaunystės (*Vox Juventutis*), Malonumo (*Vox Voluptatis*) ir Dorybės (*Vox Virtutis*). Trijų alegorijų pokalbį pradeda ir pabaigia Jaunystė. Dorybė kalba tik vieną kartą, tačiau jos monologas pats ilgiausias: Jaunystė su jai būdingu nekantrumu į pokalbį įsiterpia keturis kartus (18, 18, 8 ir 10 eil.), Malonumui tenka du monologai (12 ir 4 eil.), vieną, tačiau įspūdingą, Dorybės monologą sudaro net 168 eil. Šie skaičiai akivaizdžiai rodo etinius moralinius prioritetus, o visas tarp alegorijų vykstantis pokalbis skirtas išaukštinti krikščioniškosioms vertybėms.

Jaunystės žodžiai skamba tarsi išmintingo senolio. Pirmajame monologe ji samprotauja apie gyvenimo trumpumą ir netvarius turtus („Gyvenimas yra trumpas, greit prabėgantis, turtai laikini“⁴⁰), mąsto apie senatvės vargus: „Senystė netenka fizinių jėgų, ir praeina gandas apie šlovę, || ir ligos kausto kūną skausmu“⁴¹. Į pokalbį įsijungęs Ma-

³⁸ Jonas Skorulskis, *Vox voluptatis ac virtutis juventutem in bivio stantem ad sua vota trahens, sub [...] Georgii et Elizabethae de Skarbek Wazynscis, Wollowiciorum, capitaneorum Purvinsensium, ad cautelam, sequelam[que], coram magnae spei juvenibus eorundem filiiis [...] Vincentio, Antonio, Stanislae ac Benedicto Wollowiciis, capitaneis. Purvini., per devinctissimum nomini et honori servum, ac intimum amicum Joannem Skorulski praesenti metro dans echo, Vilnae: Typ. S.R.M. Acad. S.I., 1764. – Egz.: VUB – IV 21719.*

³⁹ Leidinyje šiame žodyje įsivėlusai klaida, turėtų būti *prooemium*.

⁴⁰ „Vita brevis, forma est fugitiva, pecunia fluxa“, in: Jonas Skorulskis, *op. cit.*, lap. A₃.

⁴¹ „Penduntur senio vires, et gloria famae || Effluit, et morbi membra dolore premunt“, in: *ibid.*

lonumas subara: „Nustok taip liūdnei dejuoti, || mesk iš širdies šiuos savo tuščius nuogaštavimus“⁴². Tačiau Jaunystės tvirtumas nepalaužiamas, ir lipšnujį Malonumą ji veja šalin: „Eik šalin nuo manęs! Bėk šalin, lipšnus Malonume!“⁴³. Paskutinėmis šio monologo eilutėmis Jaunystė kreipiasi į Dorybę, sakydama: „O Dorybe, aš atkakliai seksiu tavo žingsniais! || Eisiu lengvai pakeldama ilgai trunkančius keliones nemalonumus“⁴⁴. Į Jaunystės užsispyrimą Malonumas ironiškai reaguoja atsainia replika: „Eik, geroji! Sek paskui Dorybės žingsnius į prarają!“⁴⁵. Jaunystė gaudinasi, bet nepasiduoda, šalin vydama ašaras ir liūdesį („Šalin ašaros! Bėk iš čia tolyn, liūdesy!“⁴⁶). Ilgajame Dorybės monologe pasitelkiant pavyzdžių iš Senojo Testamento (Samsono mirtis) ir Graikijos bei Romos istorijos (Aleksandras Didysis, Hanibalas) iliustratyviai atskleidžiamas žemiškųjų malonumų pražūtingumas. Dorybė pabrėžia, kad „Geismas ir vynas kenkia labiau nei geležis, || [...] dangaus dievams patinka nuosaikus gyvenimas“⁴⁷, o tie, „Kurie gyvena tam, kad valgytų, tegu būna maitinami Epikūro“⁴⁸. Kone mėgaudamasi, Dorybė pasakoja apie tikėtinas kūno kančias, vardydama geltonos tulžies išsiliejimą⁴⁹, krečiančio drugio sukeliama užkrečiamą ligą⁵⁰, ji sako, kad „Iš čia atsirūgimas, kosulys, užkimęs balsas ir gausus atsikosėjimas, || iš čia supuvę dantys [...]“⁵¹. Apie kūną galinčias užklupti ligas Dorybė pasakoja taip ryškiai (cituotieji pavyzdžiai yra tik dalis tų kūno bėdų!), kad suklusti turėtų ir

⁴² „Siste tales oro tristes profferre querelas, || Hosq[ue] tuos vanos excute corde metus“, in: *ibid.*, lap. A₄.

⁴³ „Hei mihi procul esto! procul fuge blanda Voluptas!“, in: *ibid.*, lap. A₄.

⁴⁴ „O virtus sectanda tuis ego passibus instans! || Ibo ferens velox, taedia longa viae“, in: *ibid.*, lap. B.

⁴⁵ „I bone! et in preceps virtutis sequere gressus!“, in: *ibid.*

⁴⁶ „Este procul lachrymae! procul hinc effuge luctus!“, in: *ibid.*

⁴⁷ „Plus venus et vinum, quamvis ferrumq[ue] nocere, || [...] Superis vita modesta placet“, in: *ibid.*, lap. B₂.

⁴⁸ „Qui vivunt ut edant; hos Epicurus alat“, in: *ibid.*, lap. B₂.

⁴⁹ „[...] flavae suffusio bilis“, in: *ibid.*

⁵⁰ „[...] pestiferum febris acerba malum“, in: *ibid.*

⁵¹ „Hinc ructus, tussis, vox rauca, frequensq[ue] screatus, || Hinc putridi dentes [...]“, in: *ibid.*

didžiausias nusidėjėlis. Galima teigti, kad tai vienas iš sodriausių tokios tematikos vaizdų XVIII a. proginėje literatūroje. Toliau monologe, tarsi norint atstatyti estetinę pusiausvyrą, pateikiama moralizuojamojo pobūdžio literatūrinių pavyzdžių (pažymėtina, kad, parinkdamas juos, autorius pademonstravo išties gerą antikinės literatūros išmanymą!): minima Kirkė ir Uliksas (*Odisejos* epizodas, kai Kirkė, Uliksą ir jo draugus pavaišinusi vynu, juos pavertė kiaulėmis), „Enėjo ainių motina Venera, pagimdyta Jupiterio“⁵², Odisejo bendražygis Elpenoras, girtas nukritęs nuo Kirkės namų stogo ir užsimušęs. Mąstydamą apie žmogaus gyvenimo laikinumą, Dorybė retoriškai klausia: „Kas yra žmogaus gyvenimas! Niekas, nebent tik netvarus vandens burbulas“⁵³. Žemiškosios būties palyginimas su burbulu – labai populiarus Baroko literatūroje metafora. Baigiamajame monologe Jaunystė, perpratusi melagingą Malonumo esmę, jaučiasi tvirta ir pasirinkusi teisingą kelią.

Paminėtinas dar vienas panašios struktūros leidinys – *Sveikinimas [...] Ignatui [...] Masalskiui, Vilniaus vyskupui, iškilmingai įžengiančiam į savo Bažnyčios sostinę*⁵⁴, išleistas 1762 m. Kaip buvo minėta, skyrimas vyskupui – tai vienas iš svarbiausių bažnytinio (šiuo atveju taip pat ir miesto) gyvenimo įvykių, inspiravusių proginius leidinius. Masalskio pirmtakas Mykolas Jonas Zenkavičius, vyskupu buvęs nuo 1730 m. spalio 2 d., mirė 1762 m. sausio 23 d. Praėjus dviem mėnesiams po Zenkavičiaus mirties, paskiriamas Ignotas Jokūbas Masalskis (1762 III 29–1794 VI 28).

Šis sveikinimas, kaip ir prieš tai aptartasis, yra nedidelės apimties, tačiau išspausdintas *in folio*. Jį būtų galima dalyti į dvi dalis: pirmąją

⁵² „Eneadum Genitrix, et Jove nata Venus“, in: *ibid.*

⁵³ „Vita quid est hominis! Nil est, nisi bulla caduca“, in: *ibid.*, lap. B₃.

⁵⁴ *Illustrissimo [...] Ignatio [...] Massalski, Vilnensium antistiti, quo die ecclesiae suae metropolim solemniter ingreditur gratulatio a Societate Iesu provinciae Massoviae, [Vilnae], [1762].* – Egz.: VUB – IV 16879. Šis sveikinimas yra įtrauktas į *Gratulatio Vilnae: Textus electi XVI–XVIII saeculi=Vilniaus pasveikinimas: XVI–XVIII amžiaus tekstų rinkinys*, sudarė Eugenija Ulčinaite, vertė Dalia Dilytė [ir kt.], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

dalį sudaro prozinė sveikinimo kalba⁵⁵ (herbo ir herbinio eilėraščio nėra), o antrąją (ją vizualiai atriboja atskirame puslapyje išspausdinta antraštė „Roma Vilniaus diecezinei Bažnyčiai linki laimės. Vilnius Romos [apaštaliniam] sostui dėkoja“⁵⁶) – eleginiu distichu eiliuoti du Romos ir Vilniaus monologai.

Romos monologe („Roma Vilniui linki laimės“⁵⁷) personifikuota Roma kreipiasi į Vilnių, gedintį mirus vyskupui Zenkavičiui: „Vilniau, tarp miestų visų, įkurtų Palemono, svarbiausias, || Mieste, visai neseniai juostų netekęs šventų“⁵⁸. Roma prisipažįsta, kad, svarstant apie naujo vyskupo kandidatūrą, daug nesvyruota:

Nes tik vienas žmogus buvo šiai vietai tinkas.
Tai – Masalskis, šiame mieste matytas ne kartą,
mano jisai, o galbūt tavo, jei tau maloniau.
išvaizdą, elgesį jo, garbingą kilmę, žavumą
vos tik išvydo Roma, žado neteko tuojau.⁵⁹

Roma sveikindama ploja Masalskiui, naujam Vilniaus vyskupui, džiaugtis ragindama Lenkiją ir Vilnių: „Ploju aš *išrinktam*, tu Lenkija, plok *prašytam*, || na, o tu *sulauktam* Vyskupui, Vilniau, paplok“⁶⁰. Vilniaus monologe („Vilnius Romai dėkoja“⁶¹) Vilnius prisistato

⁵⁵ Sveikinimo kalba išspausdinta be atskiros antraštės, in: *Illustrissimo* [...] *Ignatio* [...] *Massalski, Vilnensium antistiti*, lap. A₂ recto–E verso.

⁵⁶ „Roma ecclesiae Vilnensis dioecesi felicitatem. Vilna Romanae sedi gratum animum. Super honore et potestate pontificia ad eundem delatis“, in: *ibid.*, lap. E₂ recto. Čia ir toliau kalbant apie šį leidinį cituojamas Eugenijos Ulčinaičės vertimas, paskelbtas *Gratulatio Vilnae*.

⁵⁷ „Roma Vilnae f[elicitem dicit]“, in: *Illustrissimo* [...] *Ignatio* [...] *Massalski, Vilnensium antistiti*, lap. E₂ verso.

⁵⁸ „Vilna, Palaemonias inter praestantior Urbes, || Haud pridem vitti[i]s Urbis spoliata sacris“, in: *ibid.*

⁵⁹ „Nam mihi qui mentem figeret, unus erat;
Unus erat, isthac visus Massalscius urbe,
Ille meus, vel si praeplacet, ille Tuus:
Illius ora, genus, mores, habitumq[ue], decusq[ue]
Ut vidit Latium, vidit et obstupuit“, in: *ibid.*, lap. F recto.

⁶⁰ „Plaudo ego *delecto*, tu Lechia plaude *petito*, || Vilna sed *accepto* Praesule plaude tuo“, in: *ibid.*, lap. F verso.

⁶¹ „Vilna Romae G[rati]as A[git]“, in: *ibid.*

kaip šiaurinis miestas, įsikūręs „[...] po šaltaisiais Grįžulo Ratais“⁶², siunčiantis Romai padėkos laišką „iš Gedimino pilies“⁶³. Čia norisi atkreipti dėmesį į išradinę paralelizmą: Romos monologe Roma apibūdinta kaip septynkalvis (!) miestas, juosiamas Tiberio, o Vilniaus monologe apie Vilnių kalbama kaip apie miestą, esantį po septyniomis (!) Grįžulo Ratų didžiosiomis žvaigždėmis, kurios ir sudaro šio žvaigždyno „samtį“. Vyskupo išrinkimas monologe lyginamas su nušvitusia diena („Naktį pašalinus vėl Vilniui nušvito diena“⁶⁴). Apie greitą Romos sprendimą paskirti naują vyskupą kalbama sumaniai parafrazuojant Auzonijaus (Decimus Magnus Ausonius, apie 310–395) epigramą⁶⁵: „Mat, malonė, kuri vėluoja, nebeneša džiaugsmo, || tampa tik ta maloni, jeigu aplanko staiga“⁶⁶. Naujasis ganytojas tradiciškai lyginamas su Piemeniu, nuo vilko apsaugosiančiu aveles („Tas budrusis Piemuo nuvys vilkus nuo avidės“⁶⁷). Ši viltis išsakoma Religijos ir Doros, personifikuotų alegorijų, lūpomis. Apolonas, menų globėjas, viliasi, kad Masalskis bus ne tik geras vyskupas, bet ir toliau tęs mecenato veiklą⁶⁸: „Jis geruosius menus globos ir puoselės mūzas, || taip Apolonas džiugus skelbia savąja lyra“⁶⁹. Vargšas bedalis į vyskupą žvelgia kaip į uostą, apsaugosiantį nuo negandų. Krikščioniškoje simbolikoje Bažnyčia tapatinama su laivu, o šalia Bažnyčios-laivo simbolio yra ir šv. Petro, sosto-uosto, simbolis. Katalikybė Petrą laiko

⁶² „[...] quae gelidae septem-subjecta-trioni est“, in: *ibid.*

⁶³ „Grata Gedimania litera ab Urbe venit“, in: *ibid.*

⁶⁴ „Hoc potuit pulsa reddere nocte diem“, in: *ibid.*

⁶⁵ „Gratia, quae tarda est, ingrata est: gratia namque || Cum fieri prope-
rat, gratia grata magis“, *Epigrammata*, L XXXI, in: Decimus Magnus Ausonius,
D. Magni Ausonii Burdigalensis Opera, Amsterdami: Apud Ioann. Ianssonium,
1629, p. 17. – Egz.: VUB – III 4707.

⁶⁶ „Gratia quae tarda est, ingrata est grata vulgo, || Cum fieri prope-
rat gratia venit“, in: *Illustrissimo [...] Ignatio [...] Massalski, Vilnensium antistiti*, lap. F₂
recto.

⁶⁷ „Ille lupos vigilans arcebit Pastor ovili“, in: *ibid.*

⁶⁸ Ignotas Jokūbas Masalskis rėmė Lauryną Gucevičių, Pranciškų Smuglevičių.

⁶⁹ „Ille bonas artes gremio, Musasq[ue] fovebit, || Sic alio laetus plaudit
Apollo sono“, in: *Illustrissimo [...] Ignatio [...] Massalski, Vilnensium antistiti*, lap.
F₂ recto.

ir pirmuoju Romos vyskupu, popiežių pirmtaku. Aptariamajame kūrinyje su uostu lyginamas vyskupas Masalskis: „Jis man uostą atstos, jis manąją našą palengvins, || sako vargšas, kurį slegia sunki nedalia“⁷⁰. Pats Vilnius ir jo žmonės iš vyskupo tikisi, kad „Jis bus mano šlovė, atrama, apsauga ir stiprybė“⁷¹. Monologo pabaigoje galima išvelgti *akumino*, kaip baigiamosios epigramos dalies, požymių: „Lai negloboja Dangus, jeigu Vilnius liausis dėkoti || popiežiui, nes tai jo ši maloni dovana“⁷².

Be XVIII a. Vilniaus akademijos spaustuvės proginės literatūros repertuare dominuojančių panegirinių kalbų ir kur kas kuklesnes pozicijas užimančių nedidelių poezijos leidinių, taip pat paminėtini keli didelės apimties hegzametru eiliuoti proginiai leidiniai. Įdomu pastebėti, kad visi jie parašyti pijorų. Tai laidotuvių progai skirta *Gedulinga giesmė*⁷³ (1749), panegirika *Vaivados garbės tarnaitė*⁷⁴ (1745) ir sveikinamasis leidinys *Triumfo arka*⁷⁵ (1740). Pastarąjį, kaip bene vienintelį sveikinimą, imituojantį epinę poemą, aptarsime plačiau.

Triumfo arka dedikuota Taduui Pranciškui Oginskiui (*1712–†1783), LDK raštininkui ir politikui veikėjui. Estreicherio bibliografijoje nurodyta, kad *Triumfo arkos* autorius – pijoras Motiejus

⁷⁰ „Ille mihi portus, praesens erit ille levamen || Sic miser, et laeva sorte gravatus, ait“, in: *ibid.*

⁷¹ „Ille meum decus, arx, columen, tutela futura est“, in: *ibid.*

⁷² „Ne faveat Coelum; nisi semper Vilna futura est || Pontifici tanto dedita, grata Tibi“, in: *ibid.*, lap. F₂ verso.

⁷³ *Carmen lugubre in parentalibus [...] Joannis Ursini Dowoyna Sołtohub, palatini Brestensis, [...] officio dolentis musae collegii Vilnensis scholarum piarum decantatum [...] a. 1749, Vilnae: Typ. S.R.M. Acad. S.I., [1749]. – Egz.: VUB – IV 30669.*

⁷⁴ *Ministra palatini honoris princeps Radivillorum Aquila, penes fortunatissimum ad suam palatinatum ingressum [...] Michaelis Casimiri Radziwiłł, palatini Vilnensis, magni ducis exercituum M.D. Lit., [...] officio panegyricae pennae [...] Calliopes Litvovanae provinciae scholarum piarum excepta, Vilnae: Typ. Acad. S.I., 1745. – Egz.: VUB – IV 14522.*

⁷⁵ *Arcus triumphalis in ducali domus Oginscianae porta penes solemnem ingressum ad curiam Oszmianensem [...] Thaddaeo Oginski M. M.D. Lit. notario Oszmianensi cum jurisdictione, Babylicensi [...] capitaneo colonello S R.M. et reipublicae, erectus atque plausu devinctissimi Apollinis collegii Sapiehani Vilnensis scholarum piarum celebratus a. 1740, Vilnae: Typ. S.R.M. Acad. S.I., [1740]. – Egz.: VUB – IV 30896.*

Dominykas Dogelis (Maciej Dominik Dogiel, *1715–†1760). Tai kanoninės struktūros proginis leidinys, kurį sudaro Oginskių herbas, eleginiu distichu eiliuotas herbiniis eilėraštis (6 eil.), alkajine strofa eiliuota dedikacija (32 eil.) „Šviesiausiajam ir garbingiausiajam ponui“, pasirašyta „Labiausiai atsidavusios Vilniaus pijorų kolegijos“⁷⁶, ir pats sveikinimas, eiliuotas hegzametru. Nors leidinio struktūra tradicinė, tačiau, reikia pažymėti, kad jis išskirtinis tiek dedikacijos metrika (dedikacijų, eiliuotų alkajine strofa, pasitaiko vos viena kita), tiek ir pačiu didelės apimties sveikinimo tekstu (A verso–F₂ recto), kurį sudaro net 690 hegzometro eilučių.

Kūrinys pradedamas šventiško sujudimo vaizdu: pirmasis dedikato pasveikinti skuba Apolonas: „[...] ateina nuolankus Apolonas, skambindamas kitara, || džiaugsmo giesmes papildydamas sąskambiais“⁷⁷. Įdomu pažymėti, kad remarkoje Apolonas pristatomas kaip „Kalasantietis, pagelbėjantis LDK šviesiausiojo raštininko ingreso iškilmėse“⁷⁸, – autorius, pats būdamas pijoras, šia aliuzija pasinaudojo kaip galimybe išreikšti pagarbą Pijorų ordino įkūrėjui Juozapui Kalasantui (*1556–†1648). Šio kūrinio siužetinė ašis – pasakojimas apie šlovingą Oginskių giminės istoriją. Ji apipinama mitologinėmis aliuzijomis ir istorinėmis realijomis. Antikiniai dievai ir mitų siužetai – Jupiteris (minimas kaip *Stabdytojas*, *Griausmavaldis*), iškalbos, įtaigumo deivė Svada, Sisifo vargai, Scilė ir Charibdė, Marsas, Titanas, Tetija ir kt. – tampa istorinio pasakojimo savastimi. Poetas mini Sarmatijos upes – Boristeną (dabar Dnepras), Tanajį (dabar Donas), per Germanijos žemę tekančią Reiną, Vizurgį (dabar Vėzeris), Oronto upę Sirijoje; pasakojimas nuo požeminio pasaulio upės Acheronto perkeliamas prie Baltijos krantų. Į pasakojimą įtraukiamos senosios

⁷⁶ „ILLUSTRISSIMO NOMINI et HONORI TUO *Devinctissimum Collegium Vilmense Scholarum Piarum*“, in: *ibid.*, sine pag.

⁷⁷ „[...] jubilos concentibus addens || Officio cytharae sequitur devinctus Apollo“, in: *Arcus triumphalis*, lap. A recto.

⁷⁸ „Apollo Calasantinus assistit Ingressui Illustrissimi Notarii M.D.L.“, in: *ibid.*

Europos gentys: sarmatai, keltai, germanai (teutonai, kimbrai), skitai (masagetai), trakai (besai, getai) ir kt. Kūrinio pabaiga, panašiai kaip ir jo pirmosios eilutės, pulsuoja džiugesiu, tik čia jis tiesiog liejasi šventiniu klegesiu: „Džiaugsmo plojimai! Valio! Fortūna ploja katučių, pritaria slapčiausią aukštybių valią žinantis || Jupiteris“⁷⁹.

APIBENDRINIMAS

XVIII a. LDK sveikinamųjų leidinių, kaip proginės panegirinės literatūros sudėtinės dalies, specifikos ypatumai rodo XVI–XVII a. literatūrinės tradicijos tąsą. Aptariamam laikotarpiu sveikinimai funkcionavo įvairiais pavidalais: jie buvo leidžiami kaip prozinės enkominės kalbos, elogijų rinkiniai, poezijos leidiniai, mišraus tipo leidiniai, kuriuose prozinis tekstas derintas su eilėmis arba elogijais.

Literatūriniai sveikinimai (*gratulationes, salutationes*) traktuotini kaip tarpžanrinė proginės literatūros kūrinijų grupė. Jų antraščių formuluotėse neteikiama informacija apie žanrinę prieskyrą, tačiau vartojami specifiniai raktiniai žodžiai: „plojimai, katutės“ (*applausus, plausus*), „sveikinimas“ (*salutatio*), „pasveikinimas, džiūgavimas, padėka“ (*gratulatio*), „triumfo arka“ (*arcus triumphalis*).

Aptariant Vilniaus akademijos spaustuvės sveikinamųjų leidinių repertuarą, buvo išskirti įdomesni sveikinimų pavyzdžiai. Tai įvairios artificiozinės kūrybos formos: akrostichas, kubas (kvadratas), kabalistikas. Šias formas reprezentuoja Augustino Juozapo Pavlovskio, jėzuitų autoriaus, akrostichas *Iškilmingesniu ritmu žaibuojančio Periklio arba kalbos jėga griaudinčio Antano aidas* (1744), eiliuotas hegzametru, Heraklio Lisanskio, bazilijono, kūrinys *Didingas ženklas* (1730), kuriame įkomponuotas kubas (kvadratas), bei Hilarijaus Pomiano, dominikono, kabalistinis herbynas *Aukštoji Lenkijos karaliaus Augusto III Didybės* (1750), eiliuotas eleginiu distichu.

⁷⁹ „Plausus! jo! fortuna favet, favet intimus Astris || Juppiter“, in: *ibid.*, lap. F₂ recto–F₂ verso.

Greta artificiozinių formų taip pat buvo rašomi įprastinės stilistikos sveikinimai. Iš jų išsiskirtini nedideli deklamacinio pobūdžio kūriniai, pavyzdžiui, eleginiu distichu eiliuotas sveikinimas, dedikuotas Vilniaus vyskupui Ignotui Masalskiui (*Sveikinimas [...] Ignotui [...] Masalskiui, Vilniaus vyskupui, iškilmingai įžengiančiam į savo Bažnyčios Sostinę*, 1762), kuriame kalbasi Romos ir Vilniaus alegorijos.

Kaip bene vienintelis sveikinimas, imituojantis epinę poemą, paminėtinas pijoro Motiejaus Dogelio hegzametru eiliuotas kūrinys *Triumfo arka* (1740). Tai tradicinis savo struktūra, tačiau išskirtinis dedikacijos metrika (alkajinė strofa) ir apimtimi (690 eil.) pavyzdys.

Kadangi sveikinimus inspiravo svarbūs to meto bažnytiniai įvykiai, valstybinio bei visuomeninio gyvenimo aktualijos ir net asmeninės didikų šventės, šie kūriniai traktuotini ne tik kaip proginės literatūros forma, bet ir epochos aktualijų dokumentinės raiškos galimybė.

Įteikta: 2010-04-21
Priimta: 2010-06-02

Asta Vaškeleienė

THE OCCASIONAL LITERATURE
IN LATIN OF THE 18TH CENTURY
IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA:
SPECIFICS OF CONGRATULATORY PUBLICATIONS

Summary

The specifics of the congratulatory publications of the 18th century GDL as of a component of occasional panegyric literature show the continuity in the literary tradition of the 16th–17th centuries. During that time period, salutations took on diverse forms: they were published as prosaic encomiastic orations, collections of eulogies, poetry publications and mixed-type publications in which prosaic text was combined with verse lines or with eulogies.

Literary salutations (*gratulationes, salutationes*) may be interpreted as an inter-genre. Their titles do not provide information as to genre attribution, however, they include such specific keywords as „applause, claps“ (*applausus, plausus*), „salutation“ (*salutatio*), „congratulation, gratitude“ (*gratulatio*), „arch of triumph“ (*arcus triumphalis*).

Discussing the repertoire of the congratulatory publications of the printing house of Vilnius Academy, we singled out more interesting examples of salutations. These are various forms of artificial literature: acrostic, cube (square) and chronogram, which are represented by the Jesuit Augustinas Juozapas Pavlovskis's acrostic *Echo sanctiore modo fulminantis Periclis* (1744), written in hexameter; the Basilian Heraklis Lisankis's *Signum magnum* (1730), whose words form a cube (square); and the Dominican Hilarijus Pomianus's armorial chronogram *Majestas Augusta* (1750), written in elegiac distich.

Along with the artificial forms, salutations of a more usual style were also created. Particularly notable are short recitational pieces, for example, a poem written in elegiac distich and dedicated to Ignotas Masalskis, Bishop of Vilnius (*Illustrissimo [...] Ignatio [...] Massalski,*

1762), which contains a conversation between the allegories of Rome and Vilnius.

The hexametric piece by the Piarist Motiejus Dogelis, *Arcus triumphalis* (1740), is notable as an almost only salutation to imitate an epic poem. This is an example of a text that is traditional by structure, but singular in regard to the metrics of the dedication (alcaic strophe) and length (690 lines).

Since salutations were inspired by important Church events, actualities of state and social life, and even magnates' personal celebrations, they can be interpreted not only as a form of occasional literature, but also as a way to express actualities of that era in writing.